

Præsteenkesædet i Landet

af Bent Christoffer Nielsen

Personalhistorisk forord

Ofte er det tilfældigheder, der griber ind i ens tilværelse, når bestemte oplevelser bliver een til del.

For mit vedkommende kan det tilskrives konjunkturernes vekslende lige efter 1. Verdenskrig, at denne bygning, Præsteenkesædet, både blev mit barndomshjem og nu i mit otium, mit studieobjekt.

Historien om dette hus er lang og broget.

Ifølge traditionen og lærer C. G. Høgstrøms notater blev huset bygget i 1825 af snedker Peder Eriksen, Lundby (Clemmensens forgænger) til pastor Frederik Christian Lund, hvis berømte bog om Taasinge mange af mine læsere sikkert kender.

Pastor Lund var i perioden 1804-1809 huslærer for Frederik Juell på Valdemars Slot. Herefter blev han udnævnt til sognepræst i Landet, samtidig med at han bliver gift med Cecilie Marie Cathrine Cramer fra Lyksborg.

Christian den Ottende

Alf Guds Naade etc.

Der højbudelige Ervingerbet. Vi give efter fornuft til,
hinder at vi efter den af Kongeriget for Landet Mes,
indfødte og West Land Skorseng, de fjeldig for tredent Chri-
stian Land, der den i forialand, derom allerinder,
der indt gorte Aufsigning og Lagging, samt den af for
derom af gort fjelling, for det allerindt for det,
indt og tilladt at 9 Gay Skilling og 3 Gay Skilling,
som bemalte Kongeriget Lund i Carat 1825 for opst
gort som Mark af Landet. Forst gort for, som det
der Dagumarken, og gort det fornuft til den af gort
der indt tilladte Arealbehandling betynde ind det.
C. som gort til at bestemt fjeldig for forst in.
derom gort bemalte fjeldig, samt at der af for det gort,
der for det til fornuft for det gort det gort af gort
Stykke af Arealen indt det. samt gort indt Mal,
Okt gort følgende Skilling:

a, at af de 1000te, for det de bemalte Lagging og forst
inde, fjeldig, eller 350te, af Aufsigning og fjeldig
betalt;

b, at de øvrige 350te betynde som en gort fjeldig for,
derom det derom der den det, West allerindt indt

Fig. 1.

Han skriver sin bog om Taasinge i perioden 1815-1819, efter at hans første kone var død.

Huset bygger han i 1825, samme år som hans anden kone (en søster til den første) Mette Marie Margrethe Cramer døde i juni.

Den 8. marts 1827 gifter Lund sig for tredje gang. Denne gang med Nicoline Caroline Simonsen, datter af stadsmusikant Gregers Hjort Simonsen i Svendborg. Han er da 46, hun 29 år gammel.

I 1836 bliver Lunds søn Frederik Vilhelm præst, og i 1843 søger Lund kongen, Chr.d. VIII., om tilladelse til at bygge baghuset på 7 fag til Enkesædet. Samtidig tillægges der huset ca. 6 td. ld. jord.

På dette tidspunkt er Lunds syn noget svækket, og 1840 bliver Frederik Vilhelm kapellan for sin far. I 1846 bliver pastor L. Krarup, søn af præsten i Bregninge, hjælper for Lund.

Lund dør i 1854, og hans enke flytter til Fruestræde i Svendborg. Hun dør 1877.

Enkesædets bygninger og jord

Man kan med rette spørge: Hvad fik i grunden Lund til at bygge Enkesædet? Hvorledes fik han udvirket dets etablering? Den mest nærliggende forklaring kan meget vel være, at det var almindeligt andre steder at have et enkesæde til præstegården.

Skønt der indtil nu ikke er fundet dokumentation herfor, kan han have fået støtte både hos Frederik Juell og i stiftsøvrigheden til projektet, der jo må have kostet en vis sum penge.

Atten år senere, altså i 1843, søger så pastor Lund kongen, Chr. d. VIII., om tilladelse til at bygge et 7-fags baghus til Enkesædet.

Chr. d.VIII.'s brev til Lund med tilladelse eksisterer og viser, at stuehuset på 9 fag og udhuset på 3 fag nu suppleres med et baghus på 7 fag og at jorden, der kaldes »Degnemarken« på grund af sin beliggenhed op til den daværende skole (nuværende Skovballevej 10), omfattende ca. 6 td. ld. tillægges huset (se fig. 1.)

Baghuset koster 720 rigsdaler, hvoraf halvdelen skænkes embedet, og de resterende 360 rigsdaler afdrages over 20 år med 17 rigsdaler og 3 mark årligt.

Tømmeret til bindingsværket må tages af de strø-egge, der står på præstegårdsjorden.

Ligesom Peder Eriksen, husmand og tømmermand (1768-1828), byggede stuehus og udhus, byggede hans søn Erik Pedersen (1815-

1894) baghuset. Disse bygninger stod så uforandrede gennem de næste ca. 79 år.

Det må formodes, at jorden drives under præstegården i tiden fremover. Men i 1891, da Stamhuset er i økonomiske vanskeligheder, køber baronen mere end halvdelen af præstegårdsjorden med henblik på en udstykning til bebyggelse, der skal finde sted indenfor de næste 2 år. Denne plan bliver imidlertid aldrig til noget, og jorden overgår til begrebet »bondejord« og drives sammen med slottets.

Min far, Knud Nielsen, der var murer, var fra oktober 1918 til april 1919 elev på Ollerup Håndværkerskole for at supplere sin svendeprove med en bygmesteruddannelse, i den anledning opmåler og tegner han som eksamensopgave Enkesædet fra alle fire sider, i snit og grundplan (fig. 2.)

Enkesædet lå jo skråt overfor hans forældres hus (nuværende Skovballevej 14), der dengang var telefoncentral og posthus.

I 1922 fra maj til oktober arbejder han mere end 160 timer på huset, som er købt dette år. Min far giftede sig i oktober 1922, og vinteren før så huset ud som på fig. 3.

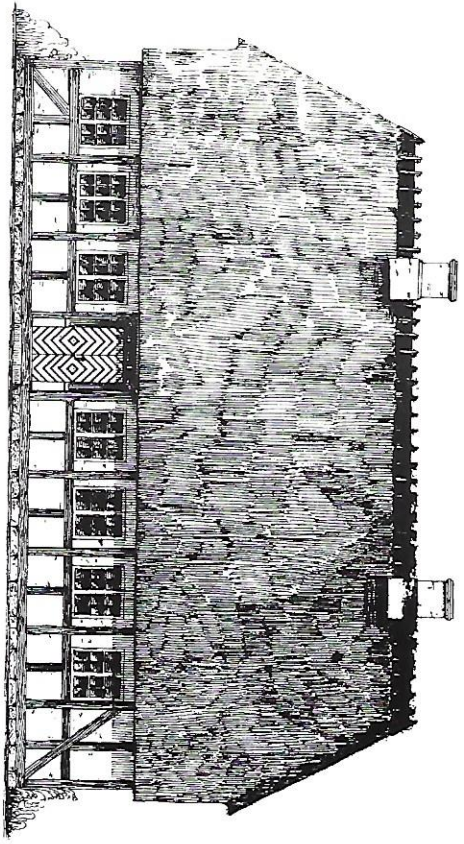
Søren Lolk, der netop havde sans for bevaring af det bedste fra fortiden, fotograferer huset fra forsiden (fig. 4.) Han roste min far for den måde, han behandlede huset på. Og han fulgte forløbet nøje.

For min fars vedkommende indtræffer manglen på arbejde samtidig med statens planer for udstykning af jord til husmandsbrug i 1923-24. Gullaschtiden var jo ovre.

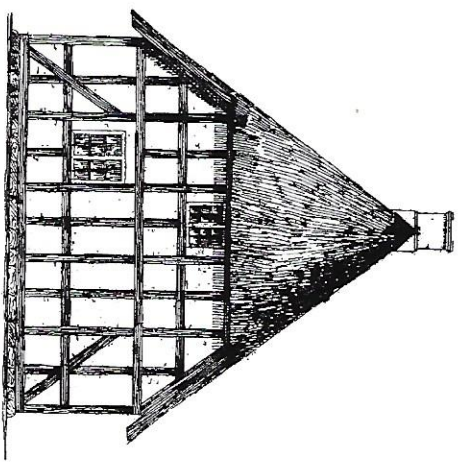
I min familie citeres min bedstefar, Hans Knudsen Nielsen, der var sognerådsformand, for i den anledning at have sagt: »Den jord ligger godt for det hus«. Og dermed mente han Degnemarken. Han købte jord og hus og overdrog gennem de næste 6 år det hele til min far, der egentlig holdt meget af dyr og natur. Og således blev mureren landmand.

Enkesædet blev påny tillagt jord. Denne gang ca. 8 td. ld. . Min bedstemors bror, gård-ejer Anders Lund, Knudsbølle, der var en

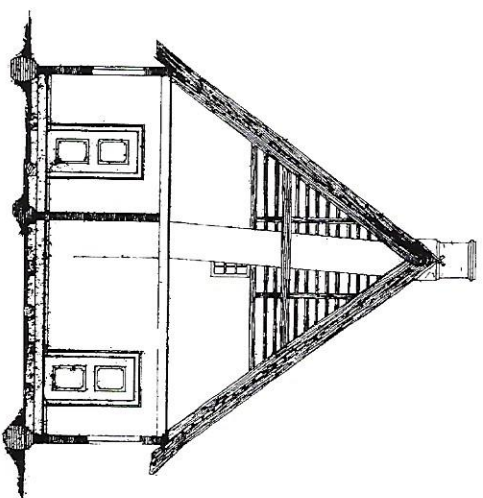
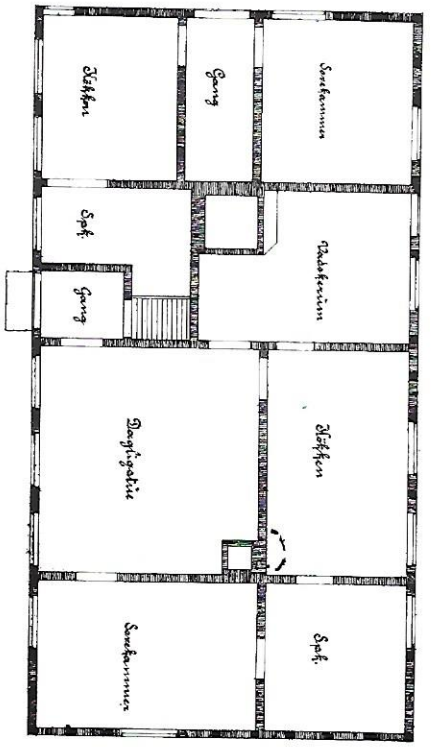
Østis i Landst på Svaninge. Opmaaling.

Facade mod Nogen

Gærdens Syd

Søst

Fig. 2.

Fig. 3.

kendt foregangsmand indenfor landbruget, lærte hurtigt min far at få et rentabelt landbrug stablet på benene, endskønt jorden var fuldstændig sammengroet af kvikgræs.

Denne ændring afstedkom de bygningsmæssige ændringer af Enkesædet, som gav det dets nuværende udseende (fig. 5.)

Inden jeg går videre med driften, skal jeg kort skildre restaureringsprocessen på de bestående bygninger og arbejdet med tilbygningerne.

Ældre mennesker kunne for år tilbage berette, hvorledes man kunne se tværs gennem huset, fordi min far pillede alle mursten ud og murede det hele om. De indvendige skillerum blev muret i skiftevis rå lersten, som de var muret i oprindeligt og brændte sten. Udvendigt blev der muret, som det havde været fra begyndelsen. Enkelte døre og vinduer blev flyttet, nye vinduer sat i gavlen, men ikke et skillerum blev flyttet, kun udvidedes forstuen, og loftstrappen blev flyttet. Alle fornyelser blev holdt i den oprindelige stil (fig. 6.)

I det nordvestlige hjørne gravedes en kælder på ca. 12 m², og på gårdspladsen etableredes en ny brønd med indvendig pumpe i bryggerset, da en vandåre gik under huset i øst-vestlig retning. Den gamle stensatte brønd foran udhuset var faldet sammen og ikke brugbar.

Det syv-fags baghus blev udvidet og tilføjet en sidefløj, således at der, som fig. 7. viser, blev grisehus, kostald, køregang og roehus.

Nord for disse bygninger lavedes ajlebehol-

der og byggedes fra 1925 til 1929 et hønsehus i cementsten med genbrugstegl (bl.a. fra den i begyndelsen af århundredet nedbrudte Bjerrebym Kirke). To udvidelser af dette hus udgjorde et moderne grisehus og maskinhus.

Summa summarum så ejendommen derefter ud som fig. 5.

Hvad jorden angår blev gamle matr.nr. 1 c. til nr. 1 e, 1 f, 1 h, 1 o, 1 p, 1 q, 1 r, 1 s, og 1 x. (fig. 8.)

Mens slottet havde jorden, kørte dets malkepiger ud to gange om dagen og flyttede og malkede de køer, der græssede på jorden. Deraf kom en tæt bestand af kvikgræs. Min fars driftsform gik efter Anders Lunds råd på de almindelige kornsorter, roer og græs. Dertil frøavl: Hvidkløver og rødkløver, roefrø og senere også afgrøder som kartofler, agurker og løg.

Det siger sig selv, at min far, der var håndværker, selv lavede hovedparten af arbejdet med restaurering og tilbygninger, i stedet holdt han en dreng til at assistere i marken, om sommeren.

Jeg skal her ikke undlade at nævne det genbrug, der prægede hele processen. Gamle søm blev rettet og brugt, den gamle hoveddør blev stalddør (fig. 9.), beslagene fra en fjedervogn blev port- og dørhåndtag. Og da doktorhuset overfor i 1930 købtes af læge Ivar Knudsen, fik vi det kasserede plankeværk stillet op, det kasserede vandværk blev til »trykvand« til både stald og stuehus ved hjælp af smed Pico fra

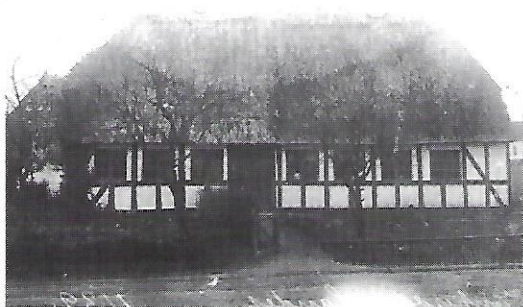

Fig. 4.

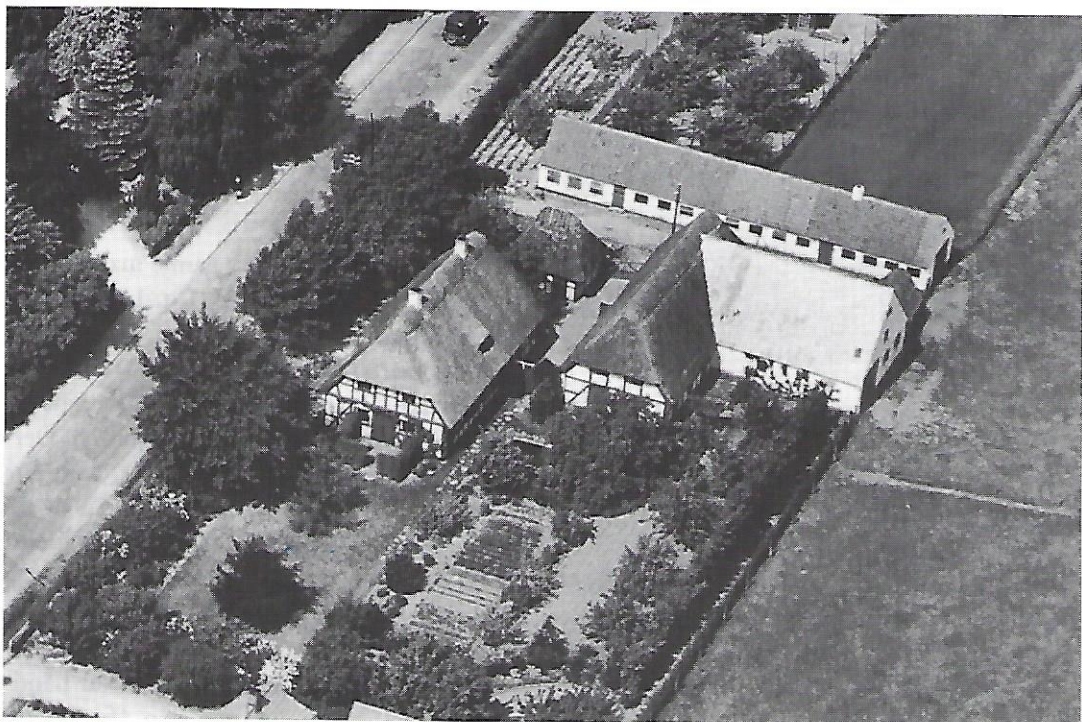

Fig. 5.

Rudkøbing, og værkstedet i det lille udhus fik blyindfattede vinduer (fig. 10.)

Enkesædet drives så som husmandsbrug op til 1989. De sidste 11-12 år som fælleseje af min bror Hans Knudsen Nielsen og mig.

Nu er jorden forpagtet ud. Og i 1990 bliver hele bygningskomplekset og brolægning fredet, bl.a. på grund af min fars restaurering og behandling af ejendommen, der var langt forud for sin tid, og alligevel tilpasset tidens krav til driften.

I parentes bemærket skal det med, at haven, der ved overtagelsen omfattede et bøgetræ, et pæreblommetræ (Victoria), nogle få spilleblommetræer, et kirsebærtræ og et valnøddetræ, blev nyanlagt af den kendte gartner Sterkel fra Næstved (se fig. 5.) Han og hans kone boede på den tid hos datteren og svigersønnen, læge Poul Madsen, i Landet.

Der har været ild i huset 4 gange. Første gang i en bjælke ved skorstenen, hvor genbo-

en, dyrlæge Jens Rasmussen, slukkede ved hjælp af et vandfad og en dyrlægesprøjte. Anden gang, da en flagermuslygte tændte ild i loftet i det nye grisehus' foderrum. Tredje gang, da min mormor brændte håndklæderne ved komfuret i 1931. Fjerde gang i 1969 i december, da den brede skorsten blev antændt, men hvor man slukkede med sand.

Lidt om beboerne

Hvem boede så i huset gennem de mange år? Svaret på dette spørgsmål er på grund af den tidsmæssige afstand mellem folketællingerne ikke let at få i detaljer.

De første mange år kender man ikke anvendelsen. Men man ved gennem slægtstavlerne over Lund, Cloos og Lorentzen, at Christian Sigfried Lorentzen, der var uddannet på Skårup seminarium, blev ansat som degn i Landet 1815 i skolen (nuværende Skovballevej

Fig. 6.

10), og at hans svigermor, Fredericca Christina Thrane (gift med brygger Carl Conrad Lund), der jo også var pastor Lunds mor, boede i huset fra 1842 til sin død i 1846. Desuden bor datteren, Birthe Kirstine Lund, der er skolelærerenke og en tjenestepige der.

I husets anden lejlighed bor væver Niels Henriksen med kone og 3 børn. Altsammen ifølge folketællingen 1845.

I 1850 bor jæger Carl Christian Hansen fra Tranekær med hustru, barn og tjenestepige i huset.

Folketællingen 1. februar 1860 viser, at snedker Hans Larsen fra Bregninge bor i den ene lejlighed med kone og plejedatter. De bor der også i 1880. I den anden bor daglejer Niels Mortensen med kone og søn. Det er, mens pastor Lyngbye er ansat som præst. I 1880 bebos denne lejlighed af Maren Henriksen, som er født i Landet sogn, ugift og med en søn på 12 år.

Indtil 1890 ved man for nærværende intet sikkert om beboerne. Men en legende fortæller, ifølge Høgstrøm, at Frederik d. VII's kamertjener, der havde sin gang i »Fruegaarden« i Strammelse, boede i huset.

Ved folketællingen 1890-1/3 bebos den ene lejlighed af Mette Hansdatter, 66 år, og Johanne Pedersen, 51 år, i den anden. De er begge født i Landet sogn og ernærer sig ved strikning og andet håndarbejde. Johanne Pedersen var mere kendt under navnet Johanne »Drejsen«, et tilnavn, som hendes slægt havde. Hun er

nok en af de beboere, som har haft længst ophold i huset, da hun boede der til sin død i 1918, ca. 28 år. Om hende fortælles, at når sangforeningen holdt øvelse i den store stue midt i huset, så tog hun pissepotten over hovedet på grund af larmen.

Disse to damer er formentlig de lejere der er i huset ved Valdemars Slots overtagelse af jord og bygninger i 1891. Ifølge oplysninger i Landet sogns kirkebog må Maren og Marius Kristian Andersen (Hvid) have boet der i 1894, da bopælen, ved hendes død d. 12/4, er anført til Landet Præsteenkesæde. Hun blev kun ca. 19 år gammel. Deres søn, Hans Otto, var født i Stjoul 1893-17/6.

I 1894-95 er denne lejlighed beboet af Sille Marie og Lars Nielsen Espensen. Dette er også noteret i kirkebogen ved hendes død 1895-25/1, 35 år gammel.

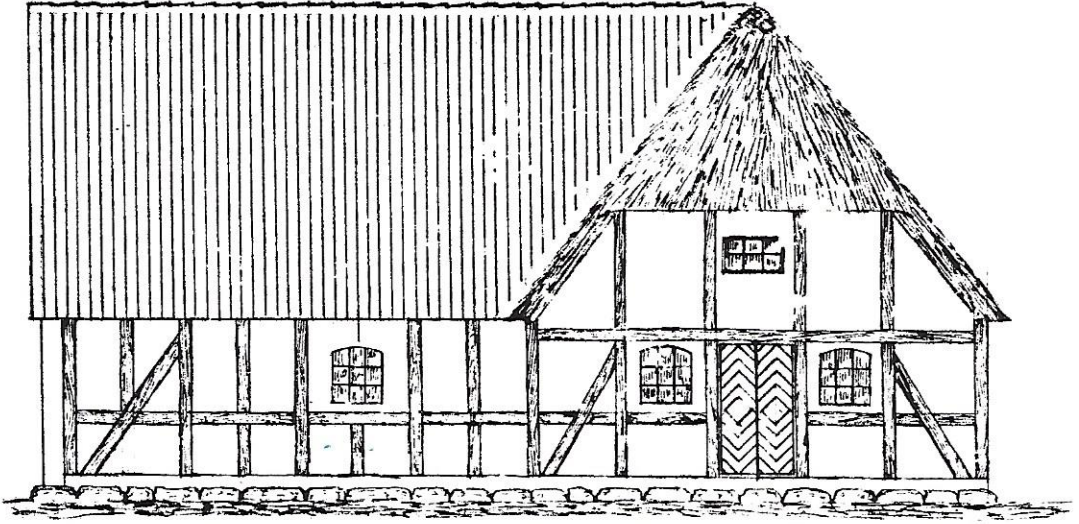
Ifølge Valdemars Slots fæsteprotokol 1896-1922 overtager Hansine og Laurits Rasmussen denne lejlighed efter Lars Nielsen Espensen. Huslejen betales første gang d. 1. november 1895, og er på 40:- kr. årligt. Laurits Rasmussen blev senere bosat i Lundby (nuværende Elvira Madigans Vej 15), hvor han gennem mange år var amtsvejemand.

I 1900 lejer Birthe og Rasmus Christiansen Skov lejligheden efter Laurits Rasmussen, og de betaler husleje første gang d. 1. november. De kom fra »Svenderuphus« (også kaldet »Skyttehuset«), som lå, hvor nuværende Nørreskovvej 11 ligger. Dette hus blev senere nedrevet (omkring 1914) og erstattet af den nye skovfogedbolig. De medbragte en børneflokk på ialt 9!

Efter familien Skov flyttede Bodil Pedersen f. Hansdatter Lolk (også kaldet Boel »Lolkens«) ind. Hun kom også fra »Svenderuphus« og var enke efter arbejdsmand Niels Pedersen, som døde 1898. De havde begge arbejdet på Valdemars Slot, hun bl.a. hos den gamle enkebaronesse, hvortil hun da også tog spadsereturen fra Landet. Det fortælles, at hun engang skulle møde på arbejde meget tidlig om mor-

Fig. 9.

Fig. 10.

genen og derfor var gået i seng ved aften, inden det blev mørkt. Uden fornemmelse for hvor længe hun havde sovet, vågnede hun og så, at det var tussmørke udenfor, hvorfor hun skyndte sig at komme til »Generalindehuset«, hvor enkebaronessen boede. Hun troede, at hun kom for sent og spurgte forsigtigt tjenestepigerne om »hendes Nåde« var stået op? - nej, hun var sandelig gået i seng, da det nu var sen aften!

Boel »Lolkens« var svigermor til den tidligere beboer i huset, Laurits Rasmussen, samt til den senere amtsvejmand i Landet, Jens Lund, som boede på Tinghavevej (nuv. nr. 3.) Boel, som var vellidt, var også god for en rask replik. En dag, hvor hun gik på vejen forbi »Dinesgaarden« mod Galgebakken, mødte hun Peder Hansen fra gården. Landet kirkeklokke ringede netop til en begravelse, og Peder bemærkede »at den vej skal vi jo alle« - »nej, jeg skal nu den anden vej« var Boels svar. I dette var hen-

des mening dog, at hun, når hun engang døde, så ville føres til Bregninge og begraves dér ved siden af sin afdøde mand.

Hun døde i huset 1920-16/4, 72 år gammel.

Mine forældre bor der fra 1922 til deres død 1984. Fra 1985 til 1988 bor min datter og svigersøn i huset, Hjørdis og Ole Olsen. Og fra december 1989 til nu bor jeg i huset med min kone og søn.

Huset bliver på min foranledning fredet pr. april 1990.

Et historisk hus, der har rummet mange skæbner. Men også endnu rummer en del uopklarede gåder. Således er det. Hvis huse kunne tale! Disse faste steder, der ofte er rammen om både barndom og liv. Min gode barndom der og nu otium. En tilstand, der vækker den historiske interesse, der har ulmet, siden ørerne begyndte at lytte til de gamle legender, som de flød fra ældres læber på langbænken i køkkenet.

Forhåbentlig giver disse spalter også min læser en oplevelse af den art.

Bent Christoffer Nielsen, f. 1923 i Landet. Amatørmusiker på clarinet og fagot. Arbejder med Tåsinges Musikhistorie. Artikler i Tåsinge Årbog 1988, 1994 og 1995. Musikanmelder ved Fyns Amts Avis siden 1977. Bopæl: Enkesædet, Skovballevvej 21, Tåsinge, 5700 Svendborg.

Litteraturliste:

Frederik Christian Lund: Beskrivelse over Øen Thorseng. 1823.

C. J. Hedemann: Stamtavle over Familierne Cloos og Lorentzen. 1929.

Johannes Pedersen: Solskin og Skyer over Taasinge, Fynske årbøger 1959-61.

Hans Knudsen Nielsen d.æ. og Knud Nielsen: Regnskaber 1900-1930.

Egne arkivalier og billeder, samt dagbogsnotater.

Valdemars Slots Arkiv og Landsarkivet for Fyn. En stor tak til Erik Hansen, lokalarkivet for kraftig og værdifuld assistance.

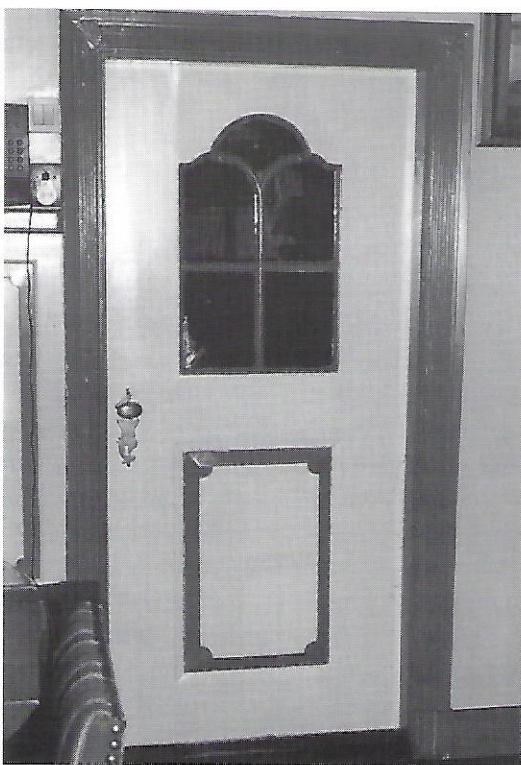

Fig. 11.